

**MINISTERUL EDUCAȚIEI**

**VALENTIN BĂLUȚOIU  
MARIA GRECU**

# Istorie

Manual pentru clasa a XII - a



**EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, S.A.**

## CUPRINS

**Capitolul I Popoare și spații istorice**

1. Romanitatea românilor în viziunea istoricilor .....	4
2. Călători români acasă și în lume .....	14
3. Descoperitori de noi spații și culturi între secolele XV–XIX .....	25
4. *Studiu de caz: Călători străini despre civilizația din spațiul românesc în Evul Mediu și la începuturile modernității.....	37
5. *Studiu de caz: Gh. I. Brătianu despre Marea Neagră .....	46
Evaluare.....	49

**Capitolul II Oamenii, societatea și lumea ideilor**

1. Sate din Europa și din spațiul românesc.....	50
2. Târguri și orașe din Europa și din spațiul românesc.....	57
3. Viziuni asupra modernizării în secolele XIX–XX: curente și politici culturale, identități naționale și identitate europeană .....	68
4. Politicile culturale și românii din afara granițelor .....	80
5. Diversitate etnică, confesională și soluțiile politice în Europa modernă. Minorități naționale în România secolului XX .....	90
6. Secolul XX între democrație și totalitarism. Ideologie și practici politice în România și Europa.....	100
7. *Studiu de caz: Construcția democrației și ideologia totalitară în România. Oameni, fapte și idei .....	110
8. Constituțiile României .....	121
9. *Studiu de caz: Instituții și drepturi cetățenești .....	130
Evaluare.....	141

**Capitolul III Statul și politica**

1. Autonomii locale și instituții centrale în spațiul românesc (sec. IX–XVIII).....	142
2. Statul român modern: de la proiect politic la realizarea României Mari (secolele XVIII–XX).....	153
3. *Studiu de caz: De la „partida națională” la sistemul politic pluripartidist în România secolelor XIX–XX.....	165

4. România postbelică. Stalinism, național-comunism și disidență anticomunistă. Construcția democrației postdecembriste .....	176
5. Redefinirea rolurilor statului de la Primul Război Mondial până la planul Schuman. Situația României .....	187
Evaluare.....	194

**Capitolul IV. Relațiile internaționale**

1. Spațiul românesc între diplomatie și conflict în Evul Mediu .....	195
2. Spațiul românesc între diplomatie și conflict în Evul Mediu. De la întemeierea statelor medievale la Ștefan cel Mare .....	201
3. Spațiul românesc între diplomatie și conflict în Evul Mediu. De la Neagoe Basarab la Mihai Viteazul .....	212
4. Spațiul românesc între diplomatie și conflict. De la Mihai Viteazul la începutul epocii moderne .....	222
5. România și concertul european: de la „criza orientală” la războaiele balcanice.....	228
6. Diplomația românească în timpul Primului Război Mondial.....	233
7. România în relațiile internaționale în perioada interbelică .....	239
8. România în relațiile internaționale: de la cel de-al Doilea Război Mondial până la formarea marilor alianțe ale secolului al XX-lea.....	245
9. România în perioada războiului rece.....	251
10. *Studiu de caz: Diplomația românească între Tratatul de la Varșovia și Uniunea Europeană ....	262
11. *Studiu de caz: Voci ale diplomației românești. De la Dimitrie Cantemir la Grigore Gafencu .....	269

**Capitolul V. Religia și viața religioasă**

1. Biserica și școala în Evul Mediu și la începuturile modernității. Construcție ecleziastică și implicare laică .....	278
2. Protectorat religios și identitate culturală în Europa și spațiul românesc. Statul, Biserica și Diaspora.....	286
3. *Studiu de caz: Toleranță religioasă în România secolului al XX-lea .....	292
Evaluare.....	295
Recapitulare.....	296

1.



## Romanitatea românilor în viziunea istoricilor

### COMPETENȚE:

1.1. Construirea unor explicații și argumente intra- și multidisciplinare cu privire la evenimente și procese istorice.

3.1. Compararea surselor istorice în vederea stabilirii credibilității și a validității informației conținută de acestea.

## Izvoare

**1.** Ce înțelegem prin ideea romanității românilor? Aceasta este, în primul rând, ideea despre descendența romană a românilor din coloniștii romani transplantați în Dacia traiană; de aci decurge logic o serie de idei înrudite și adiacente, dar care fac parte din ansamblul categoriei istorice de romanitate a românilor. Aceste idei complementare sunt: ideea stăruinței elementului roman în Dacia abandonată de Aurelian năvălirilor barbare; ideea unității de neam a românilor din întregul teritoriu locuit de ei; ideea latinității limbii române, ideea esenței romane a unor obiceiuri și datini populare. (Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor*)



**2.** Coperta remarcabilei lucrări, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, aparținând istoricului, originar din Transilvania, Adolf Armbruster (București, 1993)

**3.** Acest pământ a fost locuit odinioară de geți... În cele din urmă au fost subjugați și zdrobiți de forțele romane. Și a fost dusă acolo o colonie de romani, care să-i țină în frâu pe daci, sub conducerea unui oarecare Flaccus, după care a fost numită Flacchia. Apoi după o lungă perioadă de timp, alterându-se numele, așa cum se întâmplă, a fost numită Valahia, și în loc de flacci <locuitorii> au fost numiți valahi. Acest popor până acum are un grai roman, deși schimbat în mare parte și abia putând fi înțeles de un om din Italia. (Enea Silvio Piccolomini, *Cosmografia*, tipărită în 1501)

**4.** Căci românii se trag din romani, ceea ce mărturisește până în vremea de acum limba lor, care deși se află în mijlocul unor neamuri barbare atât de felurite, nu a putut fi răpusă. Ei au locuit în partea cealaltă a Dunării pe care odinioară o populau dacii și geții, căci partea de dincoace au ocupat-o apoi bulgarii... Căci din legiunile și coloniile duse în Dacia de Traian și de ceilalți împărați romani s-au tras românii, pe care Pius [Enea Silvio Piccolomini] îi derivă din Flaccus... Deși năvălirile barbare de tot felul s-au revărsat asupra provinciei Dacia și asupra poporului roman și regiunii geților împreună cu Panonia, totuși s-a văzut că n-au putut fi răpuse coloniile și legiunile romane care se dezvoltaseră de curând. Înecate de valurile de barbari, ele totuși mai exală limba romană, și ca să nu o părăsească nicicum, se împotrivesc cu îndârjire, încât îi vezi că luptă nu atât pentru păstrarea neatinsă a vieții, cât a limbii. Căci cine nu s-ar minuna dacă ar sta să socotească dese puhoai ale sarmaților și goților, și de asemeni ale hunilor, vandalilor și gepizilor și incursiunile germanilor și longobarzilor că s-au păstrat încă până acum la daci și geți rămășițele limbii romane? (Antonio Bonfini, *Decadele*)

Antonio Bonfini (1434–1503) a fost umanist italian. La comanda regelui Matei Corvin, el a scris o istorie a ungarilor (*Decadele*) din care fac parte rândurile de mai sus.

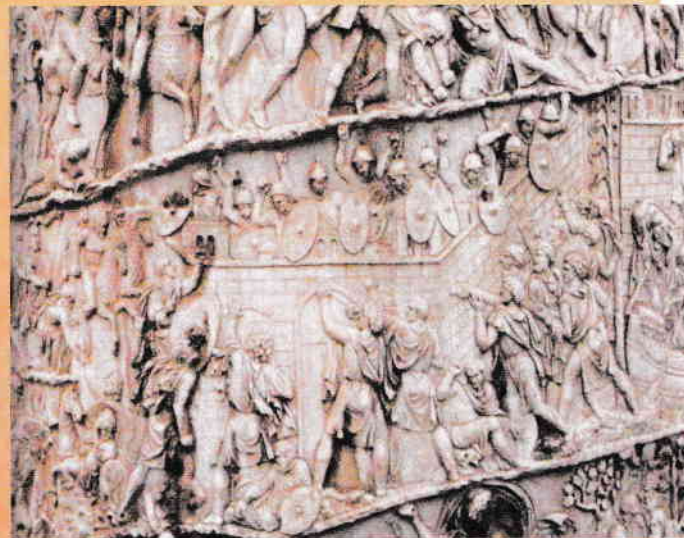


**5. Papa Pius al II-lea (1458–1464).**

Numele său era Enea Silvio Piccolomini (1405–1464), care și-a câștigat un mare prestigiu în calitate de umanist și istoric al Renașterii. Imaginea reprezintă un portret realizat de pictorul Pinturicchio.

**6.** Dar chiar și în vremea noastră aceste state se deosebesc printr-o întreită împărțire în Transilvania, Țara Românească și Moldova. Și locuitorii acestora se numesc români, iar ai aceleia numite la început: secui, unguri și sași; și că această împărțire a rămas de la tradiția aceea străveche a geților și a dacilor [...] Poporul care locuiește aceste pământuri în vremea noastră este acel al valahilor care își trage originea de la romani deși cu un nume mult schimbat [...] Însă pentru ca să se lămurească această îndoială prin argumente mai sigure, și să se arate hotărât că valahii își trag originea de la romani, voi aduce două argumente... Lăsând de o parte nenumăratele cuvinte pe care valahii le au întocmai și cu același înțeles ca în limba latină și în dialectele italienilor, când întrebă ei pe cineva dacă știe să vorbească pe limba valahă spun: „Oare știi românește?” sau când întrebă dacă este valah îl întrebă dacă este român. (Anton Verancsics, *Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești*, după 1549)

Anton Verancsics (1504–1573), de origine dalmată, a fost un umanist erudit, aflat în legătură cu oameni de cultură celebri (Erasmus, Melanchton, Honterus). A îndeplinit funcția de arhiepiscop de Strigoniu și vicerege al Ungariei în slujba Habsburgilor. A locuit o vreme la Alba Iulia.



**7.** Scenă de pe Columna lui Traian, care înfățișează și pe daci și pe romani.

**8.** Acea parte... care este dincolo de râul Tisa se numea odinioară... Dacia. Aceasta, atingând spre nord o parte a Sarmăției [Poloniei], se întinde de la Munții Carpați până la cotitura râului Tyras [Nistrul]. Iar spre sud se mărginește cu Dunărea..., spre apus cu Tisa... Ea cuprinde țările: Valahia mare, care se numește Țara Românească (Transalpina), Moldova, Transilvania, Maramureșul, țara dintre Someșuri, Crișana [...] Români, după cum este tradiția, sunt niște colonii ale romanilor. Dovada acestui lucru este faptul că au multe puncte comune cu vorbirea română. (Nicolaus Olahus, *Hungaria*)

## 9. Nicolaus Olahus

(1493–1568), a fost un mare umanist al secolului al XVI-lea, român de origine. A corespondat cu mari oameni de cultură ai timpului său, în primul rând Erasmus din Rotterdam. A ocupat funcții religioase importante (arhiepiscop de Strigoni și primat al Ungariei) și în slujba Habsburgilor (vicerege al coroanei ungare în 1562).



**10.** Așijderea și limba noastră din multe limbi ieste adunată și ne ieste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prinprejur, măcară că de la Râm [Roma] ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate [...] În țara Ardealului nu lăcuiesc numai unguri, ce și sași peste samă de mulți și români peste tot locul, de multu-i lătită țara de români decâtu de unguri... Rumânii, câți se află lăcuiitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroșu, de un loc suntu cu moldovenii și toți de la Râm se trag. (Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*)

**11.** Și suptu acel nume (al Daciei) au trăitu aceste țări, până la al doilea discălecatu cu Dragoș-vodă. Și acum mulți ne zic noao, țării noastre și Țării Muntenesti, streinii, Dația, însă norodul, neamul lăcuiitorilor, nu și-au schimbat numele său, ci tot romanus, apoi cu vreme și îndelungate vacu romani, apoi rumâni, până astăzi. Și țările megiaiași, știind de unde au ieșitu neamul acesta, că de la Italia, cărui țări îi zicu streinii vlah, vloh, unii zic valios, ungurii olaș, de pe vloh, adecă italian, au zis vlah și munteanii Valahia, mai târziu. (Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*)



**12.** Miron Costin, marele cronicar din secolul al XVII-lea.

**13.** Iară noi într-alt chip de ai noștri și de toți cât sânt rumâni, ținem și creadem, adevierindu-ne den mai aleșii și mai adeveriții bătrâni istorici și de alții mai încoace, că valahii, cum le zic ei, iară noi, rumânii, sântem adevărații romani și aleși romani în credință și bărbăție, den carii Ulpie Traian i-au așezat aici în urma lui Decheval, duple ce de tot l-au supus și l-au pierdut, și apoi și alalt tot șireagul împăraților așa cum i-au ținut și i-au lăsat așezați aici și dintr-acehora rămășiță să trag până astăzi rumânii aceștea. Însă rumâni înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și den Ardeal, carii încă mai neași sânt, și moldoveanii, și toți câți și într-altă parte să află și au această limbă, măcară fie și cevași mai osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, tot romani îi ținem, că toți aceștea dintr-o fântână au izvorât și cură. (Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*)



#### 14. Inochentie Micu Clain

(1692–1768). Era episcop unit și unicul român în Dieta Transilvaniei. A activat pentru recunoașterea drepturilor poporului său, utilizând argumentele romanității românilor: vechimea, numărul și continuitatea urmașilor Romei în Transilvania.

**15.** Națiunea română este cu mult cea mai veche dintre toate națiunile Transilvaniei din vremea noastră, întrucât este un lucru sigur și dovedit, pe temelul mărturiilor istorice, a unei tradiții niciodată întrerupte, a asemănării limbii, datinilor și obiceiurilor, că ea își trage originea de la coloniile romane aduse la începutul secolului al doilea de către împăratul Traian, în nenumărate rânduri, în Dacia, cu un număr foarte mare de soldați veterani, să apere provincia [...] Drept aceea, Națiunea română... se roagă și cere:

1) Ca denumirile odioase și pline de ocară: tolerați, admiși, nesocotiți între Stări și altele de acest fel [...] să fie cu totul îndepărtate, revocate și desființate în chip public, ca nedemne și nedrepte, și astfel, prin îndurarea Majestății Voastre Preasacre, națiunea română să fie repusă în folosința tuturor drepturilor... (*Supplex Libellus Valachorum*, 1791)

**16.** Deci pe unde ajungeau trămișii Romei ucidu pre Daci, aprindu locașiurile loru și mulți d'in ei i robescu, pre carii afara de toța indoiel'a. Români d'upa dătina loru i-au adusu cu sine in Itali'a, că sè le servésca, adeca sè le slugésca pana la mórte[...]

Că sè nu dicu nemicu despre aceea, că insusi stralucire sangelui Românu inca destulu érá a impedecá pre Románi, că sè nu se casatorésca cu unele barbare cumu éráu muierile dáce. (Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*)

**18.** Martin Felmer [1760–1810] a scris un tratat despre originea românilor, publicat exact la 100 de ani după moartea autorului... O teză larg răspândită în istoriografia noastră atribuie lui Daniel Philippide prima mențiune a „României”, pentru cele două principate dunărene, în lucrarea sa apărută în 1816. Or, cercetând cu atenție tratatul lui Felmer, constatăm într-un loc preocuparea autorului de a exprima într-o singură expresie realitățile contemporane lui, corespunzătoare Daciei antice, așa cum a fost ea circumscrisă de autorii antici. Singurul element comun din acest spațiu era poporul român. Ca atare, Martin Felmer aplică acestui spațiu denumirea de Romanien [România]. (Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor*)

**20.** ... și inscripțiunile găsite atât în Dacia, cât și aiurea ne dovedesc cu prisosință ființarea poporului dac după cucerire, precum și romanizarea lui... Departe de a alcătui o castă despărțită de poporul cucerit, romanii se legau cu el prin căsătorii, îi înlesneau intrarea în cetățenia romană și cu toate că îl întrebuițau în toate lucrările îl făcea să se bucure de toate avantajele. (A.D. Xenopol, Teoria lui Roesler. *Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană*)

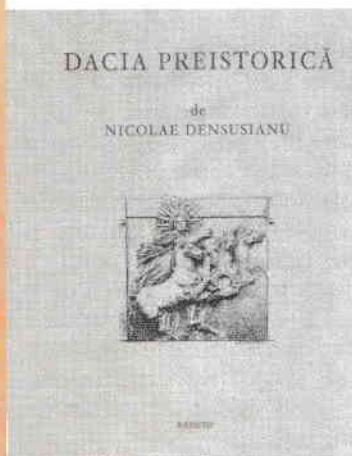
**17.** Ele [Țările Române] s-au născut în spiritul pluralismului statal specific Europei Evului Mediu, ca etapă intermediară, necesară unificării politice depline a întregului spațiu etnic românesc, a „ȚĂRII” unice a tuturor românilor **România („Rumunia”,** la Rudolf din Ems, cca. 1250)... (Mircea Dogaru, *Singur împotriva Europei*)

**19.** Romanitatea Daciei a fost însă diferită de cea a altor provincii cucerite de armata Romei. În Italia de Sus, Gallia, Spania... ea a fost produsul unei fericite deznaționalizări a unei populații numeroase preexistente care a continuat să reprezinte majoritatea, a atragerii acestei populații la un alt mod de a gândi și a vorbi, a amestecului unei părți a sângelui roman imigrat cu cel local... În Dacia însă a fost creată o adevărată țară de colonizare dintr-un teritoriu slab locuit și înconjurat de o populație dușmănoasă, în care însă romanitatea nu și-a înfipt rădăcini atât de adânci, nesprijinindu-se pe bazele sigure ale unei naționalități cucerite și din punct de vedere spiritual. De aici și ușurința cu care mai târziu a putut fi îndepărtată și a dispărut..., fiind ștearsă ca o simplă poleială. [...] Unii susțin că provincialii romani s-au refugiat în munți pentru a-și păstra acolo libertatea și viața. (Robert Roesler, *Studii românești*, apud *Istoria României în texte*, Editura Corint, București, 2001)

**21.** Cei care susțin menținerea unei populații romanice în Dacia se împart în două categorii. Unii susțin părerea că provincialii romani s-au refugiat în munți pentru a-și păstra libertatea și viața, alții..., consideră că ei au rămas netulburati în văi și câmpii în vechile lor case și așezări. Împotriva primei păreri putem ridica întrebarea de ce coloniștii romani, obișnuiți cu bunurile unei culturi mai dezvoltate, ar fi preferat să îmbrățișeze o viață în sălbăticie, să schimbe modul de viață urban și agricultura cu păstoritul... A doua părere își găsește respingerea în căutarea zadarnică a presupusei continuități a orașelor și populației Daciei în toate monumentele literare ale vecinilor. (Robert Roesler, *Studii românești*, apud *Istoria României în texte*, Editura Corint, București, 2001)

**23.** [Limba română] Nu este o limbă neolatină, ori un dialect al limbii italice de la Tibru, din contra ea este în fond numai o continuare a limbii pelasge [vorbită de populația care trăia pe teritoriul Europei înaintea de venirea indo-europenilor] de la Carpați de unde au emigrat în diferite timpuri o mulțime de triburi unele spre apus iar altele spre ținuturile meridionale. (Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*)

**24.** Coperta lucrării *Dacia preistorică* (1913) a lui Nicolae Densușianu (1846 – 1911). Nicolae Densușianu a fost un mare erudit, membru al Academiei Române. Cartea sa, *Dacia preistorică*, a fost scrisă într-o vreme în care arheologia nu pune la îndemâna savanților prea multe informații despre daci. În cartea *Dacia*



*preistorică*, în urma analizei unui material imens aparținând autorilor antici, Nicolae Densușianu ajunge la concluzia că vechea Dacie a fost centrul celor mai importante evenimente ale istoriei din acea epocă și că limba română este moștenită de la daci.

**22.** Învățații cari scriu istoria popoarelor sunt de două feluri: unii, cari din copilărie și până la adânci bătrânețe au trăit tot între cărți, iar alții, cari au trăit și viața cea de toate zilele, cu luptele, necazurile, urâțeniile și frumusețile ei, cunoscând în carne și oase oamenii de toate felurile. [...] Povestea începuturilor nației noastre românești a încăput, de vreo o sută cincizeci de ani încoace, pe mâna unor învățați străini cari cetiseră multe cărți despre noi, dar țara, viața și firea noastră nu le înțelegeau. Și ei au scris așa cum au găsit în niște istorii vechi, că acum șeisprezece sute de ani, strămoșii noștri dacoromani au plecat, în urma unei porunci împărătești, din țara asta ce o locuim între Nistru și Tisa, și s'au dus dincolo de Dunăre până în fundul Balcanilor și nu s'au întors înapoi decât acum șese sute de ani, când adică hrisoavele vechi vorbesc iară deci, ca fiind aici în România. Învățați de-ai noștri, tot cu cărți vechi, au căutat să dovedească drept greșit părerile învățaților străini pomeniți... Dar numai cu cărțile nu se poate dovedi nimic... Căci aici trebuie întrebată și viața, nu numai cărțile, cari pentru zece veacuri, nu știu să spună mare lucru despre noi în țara noastră de astăzi. [...] Și cum zicem noi: dacă milionul ăsta de oameni [numărul de locuitori ai provinciei romane Dacia, calculat de Vasile Pârvan] a trecut tot la meazăzi de Dunăre, cum spun cele două-trei scrieri vechi, după care s'au luat învățații cei noi, atunci nu se poate să nu găsim dincolo de Dunăre, în ruinele și pietrele vechi scrise, ce ni s'au păstrat... semne că la anul 270 după Hristos populația de acolo s'a înmulțit dintr'odată cu un milion... Și totuș. Toate știrile ce avem de la meazăzi de Dunăre: ruine, pietre scrise, cărți vechi... nu arată... nicio schimbare în anii de după 270. (Vasile Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, Editura Cultura Națională, București, 1923, pag. 5–9).

**25.** Care a fost rolul dacilor în formarea poporului român? Cu ce au contribuit ei sub raportul demografic, al limbii, al toponimiei și onomasticii?... Un lucru credem noi, este sigur: dacii alcătuiesc baza etnică a poporului român. Această credință o întemeiem pe următoarea argumentare: grosul populației din Dacia Traiană l-au format dacii. Cu toate pierderile suferite în cele două războaie, cu tot numărul însemnat al coloniștilor de limbă latină, ei au păstrat totuși preponderența. Fiindcă dacii erau locuitorii satelor și, oricât de numeroase au fost orașele în noua provincie, totuși satele le întreceau cu mult... Dacă romanismul a prins rădăcini atât de puternice și de stabile în stânga Dunării, e fiindcă a câștigat pe acești daci, pe băștinași. (Constantin C. Giurescu, *Formarea poporului român*)

**26.** Se vorbește mereu de transformarea Daciei în provincie romană. Unii istorici burghezi consideră aceasta ca una din minunile pe care le-a cunoscut istoria țării noastre. Dar, din analiza documentelor existente și accesibile fiecăruia, reiese cruzimea cu care erau exploatate provinciile cotoprite de către Imperiul Roman – deci și Dacia. Nu prea vorbesc unii istorici de groaza care cuprindea popoarele, când auzeau de autoritățile romane. Nu prea ne ocupăm de lămurirea eroismului și a izvorului acestui eroism al dacilor, conduși de Decebal, în luptele contra cotoptitorilor romani, conduși de Traian, eroism care își găsește explicația în dorința fierbinte a dacilor de a nu cădea în sclavia Imperiului Roman. [...] Exagerarea tendențioasă a latinității [are drept obiectiv] a evita studierea și cunoașterea popoarelor vecine, în absoluta lor majoritate slave, și a influenței pe care aceste popoare au exercitat-o asupra formării și dezvoltării poporului român. (Mihai Roller, apud. Florin Constantiniu, *O fază sumbră a istoriografiei românești: Perioada rolleristă, 1947-1958*, [http://www.itcnet.ro/history/archive/mi2002/current10/7\\_11.html](http://www.itcnet.ro/history/archive/mi2002/current10/7_11.html))

**27.** În analiza depopulării [Daciei] nu este indiferent nici faptul că tocmai partea centrală a țării lui Decebal a devenit provincie nouă. Era teritoriul a cărui populație a fost mai ales nimicită nu numai în război care în mare parte s-a desfășurat, de asemenea, pe acest teritoriu ci și pentru că aici dacii au rezistat până la sfârșit, au rămas fideli lui Decebal până la cupa cu otravă. Romanii au masacrat, în primul rând, populația acestei regiuni, ea a ajuns în sclavie sau s-a refugiat în fața cuceritorilor pe teritoriile neocupate [...] Înlocuirea limbii, care reprezenta gradul cel mai înalt al romanizării, preluarea ca limbă maternă a latinei, nu pot fi demonstrate în Dacia și nici dezvoltarea istorică și socială nu le-a făcut posibil. [...] Cercetarea arheologică din Transilvania, veche de două sute de ani, nu a putut oferi până acum o dovadă certă a continuității populației „romane” din Dacia, care să poată fi luată în considerație. (Istoria Transilvaniei, Budapesta, 1987, apud Mircea Mușat, *Faptele istorice anulează teoriile reacționare*, în *Magazin istoric*, nr. 4/1987).

**28.** Dar de ce atâta zel pentru a goli de populație daco-romană fosta provincie romană Dacia și îndeosebi spațiul intracarpatic?... În 894, „primul loc de descălecare a ungarilor a fost deci Transilvania. Drumul parcurs apoi de descălecare a fost prin valea Mureșului și a Crișului Repede și poate prin trecătoarea Meseș, în direcția Câmpiei Panonice.” Adică exact invers decât s-au petrecut faptele. Se știe că în 896, triburile ungare au venit în Câmpia Panonică și au încercat să înainteze spre Apus, dar drumul lor a fost barat în această direcție; abia după aceea ele au început să efectueze incursiuni spre interiorul Transilvaniei. Și iată cum printr-un simplu artificiu Transilvania a devenit un străvechi „leagăn” al triburilor ungare, mai vechi decât Câmpia Panonică, unde se află statul maghiar azi. (Mircea Mușat, *Faptele istorice anulează teoriile reacționare*, în *Magazin istoric*, nr. 4/1987).

**29.** Dar oare ce s-ar întâmpla dacă s-ar dovedi, să zicem, că românii au venit într-adevăr mai târziu, de undeva din Balcani? Nu s-ar întâmpla nimic! O asemenea concluzie nu ar afecta cu nimic configurațiile naționale prezente. Nu cred că cineva s-ar gândi să-i reîntoarcă pe români la sud de Dunăre (evacuându-i de aici pe sârbi și pe bulgari!). Atunci ar trebui și ungurii să pornească îndărăt spre Urali, iar americanii să revină în Europa lăsând continentul indienilor autohtoni. Acesta este un joc stupid. Care poate deveni un joc periculos. Care poate deveni însă sângeros. Nu din vina istoriei, se înțelege, ci din vina oamenilor de astăzi care manipulează istoria urmărindu-și interesele. (Lucian Boia, *România țară de frontieră a Europei*)



1. Formați 5 grupe. Grupa 1 studiază sursele (3), (4), (6), (8); grupa 2 sursele (10), (11), (13); grupa 3 studiază sursele (15), (16), (23), (25); grupa 4 studiază sursele (19), (20), (21), (22); grupa 5 studiază sursele (26)-(29). În cadrul fiecărei grupe:

- comparați sursele în privința informației transmise, a asemănarilor și deosebirilor; pe baza acestei comparații stabiliți validitatea și credibilitatea informației furnizate de sursele respective;

- notați ideile exprimate de fiecare sursă;
- fiecare grupă prezintă soluțiile găsite.

La sfârșitul activității realizați un „eseu de cinci minute” în care să vă notați una sau mai multe idei pe care vi le-ați însușit și să formulați o întrebare în legătură cu o problemă nelămurită privitoare la lecție.

*Indicații suplimentare pentru grupa nr. 1:*

- Care informații oferite de sursa (3) considerați că sunt corecte și care incorecte?

- Rezumați informația oferită de sursa (5) într-o singură frază.

- Analizați o cauză, care în viziunea lui Bonfini, a contribuit la menținerea romanității și limbii la nord de Dunăre. (5)

- Analizați informația, care confirmă conștiința romanității românilor, furnizată de sursa (7).

- Analizați un argument prin care Nicolaus Olahus demonstrează originea romană a românilor. (8)

*Pentru grupa 2:*

- Explicați expresia „de la Râm ne tragem”. (10)

- Analizați informațiile furnizate de Grigore Ureche în legătură cu structura etnică a Transilvaniei și cu unitatea etnică a românilor. (10)

- Indicați două argumente utilizate de Miron Costin pentru a demonstra romanitatea românilor. (11)

- Explicați modul în care Constantin Cantacuzino prezintă originea românilor. (13)

- Explicați expresia „toți aceștia dintr-o fântână au izvorât și cură”. (13)

*Pentru grupa 3:*

- Explicați motivul pentru care reprezentanții mișcării naționale din Transilvania au susținut romanitatea românilor. (15)

- Analizați două argumente aduse de Petru Maior pentru demonstrarea originii pur romane a poporului nostru. (16)

- Explicați motivul pentru care reprezentanții Școlii Ardelene susțineau originea pur romană a românilor.

- Ce diferență constatați între conținutul sursei (23) și cel al sursei (25) în ceea ce privește strămoșii poporului nostru și limba vorbită de acesta?

- Ce afirmație a lui Roesler din sursa (19) este combătută în sursa (25)?

*Pentru grupa 4:*

- Prezentați destinul romanității de la nord de Dunăre, în opinia lui Robert Roesler și cauza acestui destin. (19)

- Explicați două argumente ale lui Roesler care neagă continuitatea daco-romanilor după retragerea aureliană. (21)

- Explicați argumentul adus de Vasile Pârvan în sprijinul teoriei continuității. (22)

*Pentru grupa 5:*

- Imaginea romanilor din sursa (26) este pozitivă sau negativă? Explicați motivul acestei imagini.

- Ce element al etnogenezei românești este pus în evidență în detrimentul latinității în sursa (26)? Care credeți că este cauza unei astfel de viziuni asupra etnogenezei românești?

- În care document citat în lecție ați mai întâlnit ideile din sursa (27)?

- Cunoașteți situații în care prin manipularea istoriei s-a ajuns la conflicte sângeroase?

- Credeți că, în cazul relațiilor României cu vecinii, situații precum cele descrise la întrebarea de mai sus, s-ar putea întâmpla? Care credeți că este rolul istoriei în preîntâmpinarea unor astfel de conflicte?

2. Pornind de la afirmația „Ideea romanității românilor este una din ideile fundamentale care privesc istoria românilor”, redactați un eseu în care să utilizați două argumente aparținând istoriei, geografiei, limbii române etc. în sprijinul sau împotriva afirmației de mai sus.

## CONȘTIINȚA ROMANITĂȚII ROMÂNILOR

Ideea romanității românilor este una din ideile fundamentale care privesc istoria românilor. Această idee implică mai multe elemente (1):

1) Ideea descendenței romane a românilor;

2) Ideea continuității daco-romanilor și românilor în teritoriul fostei Dacii;

3) Ideea unității de neam și limbă a românilor din teritoriile locuite de ei;

4) Ideea latinității românilor etc.

**Romanitatea românilor după etnogeneză (sec. X–XII).** La puțin timp după încheierea etnogenezei românești există informații în lucrările unor



cărturari ale acelei epoci despre populația romanică din Balcani și din actualul teritoriu al țării noastre. Astfel, românii din Balcani și de la nord de Dunăre sunt denumiți sub numele de „valahi”, „vlahi”, „volohi”, ba chiar „romani” (de către eruditul împărat al Bizanțului, Constantin Porfirogenetul). Ei alcătuiau un popor romanic distinct de alte popoare vecine (bulgarii, ungurii, rușii, cumanii, pecenegii etc). Izvoare vechi (precum *Cronica lui Anonymus*) confirmă prezența populației românești în Transilvania la venirea ungarilor. În condițiile cuceririi maghiare a apărut voievodatul Transilvaniei, în cadrul Regatului Ungariei, și locuit de o populație majoritar românească.

**Afirmarea romanității românilor în Evul Mediu (sec. XIII–XV).** Mai multe evenimente influențează afirmarea ideii romanității românilor:

1) Apariția statelor medievale Țara Românească și Moldova (secolul al XIV-lea), care au constituit cadrul de afirmare politică, economică și culturală a poporului nostru. În acest context, denumirea de Țara Românească este sugestivă pentru conștiința romanității poporului nostru.

2) Amenințarea otomană. La mijlocul secolului al XIV-lea a fost inițiată expansiunea otomană în Balcani. Rând pe rând principalele state creștine de la sud de Dunăre au fost cucerite de către otomani, care au amenințat direct independența tinerelor state românești. Oamenii de cultură ai epocii, umaniștii, istorici și gânditori ai Renașterii, activau pentru trezirea conștiinței contemporanilor în vederea stăvilirii expansiunii otomane, care punea în primejdie întreaga Europă. În aceste condiții romanitatea românilor este afirmată de umaniștii italieni ai Renașterii din secolul al XV-lea (3), (4), (5), care astfel puneau în evidență moștenirea civilizației antice, pe care o doreau reînviată (Poggio Bracciolini, Flavio Biondo, Enea Silvio Piccolomini, Antonio Bonfini etc).

**Secolul al XVI-lea** este perioada unor mari transformări care au afectat atât Europa (Renașterea matură, descoperirea Lumii Noi și a drumului maritim spre Asia, Reforma etc), cât și Țările Române.

1) Apogeul Imperiului Otoman și știrbirea autonomiei Țărilor Române. Situația din ce în ce mai dificilă a Țărilor Române în relația cu Imperiul Otoman aflat în culmea puterii sale în timpul lui Soliman Magnificul (1520–1566) a determinat rezistența românilor, ce a culminat cu fapta lui Mihai Viteazul și cu Unirea de la 1600.

2) Apariția tiparului și a scrisului în limba română. Veacul al XVI-lea a adus mari progrese de natură economică și culturală în întreaga Europă (Renaș-

terea matură, descoperirea Lumii Noi și a drumului comercial maritim spre Asia, Reforma etc), dar și în Țările Române. Astfel, în secolul al XVI-lea a apărut tiparul în spațiul românesc și scrisul în limba română, care dovedește conștiința romanității la români.

În aceste condiții, umanistul Nicolaus Olahus (1493–1568), român de origine, s-a afirmat ca una dintre personalitățile culturale de frunte ale epocii sale. El a scris despre originea romană a românilor și despre unitatea etnică și lingvistică a acestora fie că locuiau în Transilvania, fie în Țara Românească sau Moldova (8), (9). Ideea romanității românilor este afirmată și de cărturarii europeni, ca de exemplu dalmatul Anton Verancsics (1504–1573), care confirmă în opera sa existența unei conștiințe a descendenței latine a românilor (6).

Domnia lui Mihai Viteazul a avut un mare ecou în întreaga Europă. Unirea Țărilor Române a provocat politizarea ideii romanității romanilor. Astfel, umanistul ungar Ștefan Szamosközi, care afirmase inițial că românii sunt urmașii romanilor, își schimbă părerea: ei sunt urmași doar ai dacilor romanizați în timpul stăpânirii romane în Dacia.

**Marii cronicari din secolul al XVII-lea.** Secolul al XVII-lea este secolul de înflorire al culturii medievale românești. Influențată de Renaștere (mulți tineri români mergeau la studii în țări precum Italia sau Polonia), cultura românească s-a deschis într-o măsură mai mare spre Occident. Drept urmare, originea latină și unitatea românilor este afirmată cu forță de marii cronicari ai veacului al XVII-lea, Grigore Ureche și Miron Costin.

Grigore Ureche (cca 1590–1647) observă în *Letopisețul Țării Moldovei* asemănarea dintre cuvintele românești și cele latinești, de unde concluzia originii comune a românilor din Moldova, Transilvania și Țara Românească, care se trag toți „de la Râm” (10).

Miron Costin (1633–1691) a fost pasionat de problema originii românilor, pe care a tratat-o în mai multe lucrări. Miron Costin (12) susține că, după cucerirea Daciei de către romani, aceștia au populat-o cu coloniști originari din Italia. Provincia nu a fost părăsită de către toți locuitorii odată cu abandonarea ei. Romanii rămași au dat naștere poporului român, a cărui origine latină este dovedită de limbă, de numele pe care și-l dau ei și străinii (11) etc.

Stolnicul Constantin Cantacuzino (cca. 1640–1714), (14) și Dimitrie Cantemir demonstrează, utilizând un mare număr de surse și argumente aceleași idei (13).

**Latiniștii (sec. XVIII–XIX).** Secolul al XVIII-lea a fost marcat de instaurarea dominației habsburgice în Transilvania și de sfârșitul domniilor pământene în

Țara Românească și Moldova. Această evoluție politică a Țărilor Române a însemnat înrăutățirea situației populației românești.

O situație particulară era în Transilvania, unde, românii majoritari (în cea mai mare parte țărani, dominați de nobilimea maghiară) nu beneficiau de drepturi politice. În aceste condiții, ideea romanității românilor (incluzând ideea vechimii și continuității românilor) a devenit o armă politică (14). Un număr de ortodocși a recunoscut Unirea cu Biserica romano-catolică, ceea ce a însemnat, posibilitatea pentru unii tineri români de a urma studii la Roma și la Viena. Învățații români au putut intra în contact cu documente noi și astfel a luat naștere varianta românească a Iluminismului european, „Școala Ardeleană”. Istoricii aparținând „Școlii Ardelene” (Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuil Mîcu) au urmărit să obțină drepturi politice pentru români asemenea națiunilor recunoscute (15) maghiarii, germanii, secuii. Romanitatea românilor constituia un argument important; românii, aveau o origine nobilă, pur romană (16), și erau cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei. Pentru a demonstra această origine nobilă, romană, a românilor, istoricii Școlii Ardelene au demonstrat faptul că dacii ar fi fost exterminați în urma războaielor dintre Traian și Decebal. Astfel de concluzii au fost susținute și în secolul următor de către istoricii ziși „latiniști” din secolul următor (August Treboniu Laurian etc).

**România modernă.** A doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost dominată de două evenimente:

1) apariția statului național român, prin unirea Țării Românești cu Moldova (1859);

2) obținerea Independenței în urma participării României, alături de Rusia, la războiul împotriva Imperiului Otoman.

Este perioada când se impune denumirea statului național, aceea de România, care exprimă conștiința romanității la români. Termenul de *România* a apărut, se pare, încă din secolul al XIII-lea, fiind întâlnit la autori din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

În afirmarea romanității românilor, nu mai era nevoie de argumentul originii pur romane a poporului nostru. Românii realizaseră multe dintre obiectivele stabilite de patrioții epocii respective. Istoriografia românească a făcut mari progrese, ajungând la nivelul științei istorice din Europa; astfel, istoricii români și-au dat seama că procesele romanizării și etnogenezei erau extrem de complexe și că explicațiile privind doar originea romană a poporului nostru nu

mai puteau fi luate în considerare. O problemă privind romanitatea poporului nostru și dezbătută de istoricii români era problema continuității autohtonilor la nord de Dunăre după retragerea aureliană. Această problemă avea o importanță de natură politică: numeroase teritorii românești se aflau în afara statului național și se încerca justificarea acestei situații prin argumente puse la dispoziție de știința istoriei.

Istoricul austriac Robert Roesler este reprezentantul teoriei imigraționiste (roesleriene). Acesta a reluat, într-o formă nouă, mult mai elaborată (în cartea *Studii românești*, apărută în 1871), argumentele lansate de istoricii austrieci Franz Joseph Sulzer și Johann Christian Engel în secolul al XVIII-lea. În esență, Roesler și adepții săi arătau că teritoriul provinciei romane Dacia a fost părăsit în totalitate de populație în timpul retragerii aureliene (19), (21), că poporul român s-a format la sud de Dunăre, de unde a migrat mai târziu (prin secolul al XIII-lea) în România. O pleiadă de mari istorici români (Bogdan P. Hasdeu, A.D. Xenopol, Dimitrie Onciul, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan etc) a respins, utilizând argumente furnizate atât de istorie, cât și de alte științe, afirmațiile lui Roesler (20). Astfel, Dimitrie Onciul, pentru a respinge unele argumente greu de combătut ale teoriei roesleriene (cum ar fi asemănările dintre limba română și cea albaneză, ceea ce ar însemna că poporul român s-a format la sud de Dunăre) considera că poporul nostru s-a format și la sud și la nord de Dunăre. S-a pus în evidență și importanța dacilor și a slavilor în formarea poporului român. A existat chiar și o opinie care respingea romanitatea românilor a căror origine ar fi fost pur dacică! (23), (24)

**După Marea Unire.** Această dezbateră a fost continuată și după realizarea Marii Uniri din 1918, din cauza faptului că teritoriile unite după Primul Război Mondial erau revendicate de statele revizioniste (de exemplu, Ungaria revendica Transilvania). Ideea continuității (22), legată de afirmarea romanității românilor, dar și de rolul dacilor în formarea poporului nostru (25), a fost susținută de o nouă generație de slujitori de frunte ai istoriografiei românești (Gheorghe Brătianu, Constantin C. Giurescu etc). Miza politică pusă în joc a condus la un blocaj în relațiile între specialiștii români și cei unguri.

**După cel de-al Doilea Război Mondial.** În primii ani ai regimului comunist, instaurat după cel de-Al Doilea Război Mondial, istoricul oficial al acestui regim a fost Mihai Roller. În manualul de istorie a României (1947) Roller și colaboratorii săi negau

romanitatea românilor, exagerând rolul elementului slav în etnogeneza românească (26). În condițiile în care comuniștii români s-au depărtat treptat de Uniunea Sovietică, aceste teze au fost abandonate. Ideea romanității românilor a fost relansată, dar considerându-se că poporul nostru s-a format numai pe teritoriul țării noastre, din dorința de a se sublinia absoluta independență pe care comuniștii pretindeau că a fost obținută în timpul guvernării lui Nicolae Ceaușescu. În ciuda faptului că România și Ungaria

era țări socialiste „frățești”, controversa între istoricii români și cei maghiari în ceea ce privește continuitatea s-a menținut (27), (28).

**După 1989.** Problema romanității românilor a continuat să fie în centrul preocupărilor istoricilor. Au fost editate lucrări valoroase pe această temă (2), care a fost abordată cu multă obiectivitate. Istoria este un domeniu al dialogului, care trebuie să-i unească pe oameni, nu să-i dezbină! (29)

## Așa vă place istoria?

„Când, cu prilejul unei sărbătoriri a colonizării sașilor în Transilvania, unul dintre aceștia a întrebat pe un țaran român din părțile Sibiului dacă ar putea și românii face o asemenea sărbătoare, țaranul român i-a răspuns: „Noi nu avem ce sărbători pentru că nu suntem veniți de aiurea: noi suntem de aici.”

(Constantin C. Giurescu, *Romanismul dacic*, în *Magazin istoric*, nr. 8/1973)



Fotografie document înfățișând un țaran din Oaș, asemănător cu dacii descriși în izvoarele antice.

## Dicționar

**Continuitate** = persistența populației băștinașe (dacii și daco-romanii) pe teritoriul vechii Dacii.

**Etnogeneza** (aici) = procesul de formare al unui popor.

**Romanitate** = caracter romanesc al unui popor sau al unei culturi; origine, descendență romană.